

Eksport hajmini oshirishda sanoat korxonalarini rivojlantirishni takomillashtirish yo‘llari

**Gulrukh Djumanazarovna Khasanova
Shermurod Dilmuratovich Bekmuratov
Buxoro muhandislik-texnologiya institute**

Anotatsiya: Mamlakatimizda sanoat ishlab chiqarishini rivojlantirish, yangi industrial tarmoqlarni shakllantirish, sanoat korxonalarini modernizatsiya qilish va ularni qayta jihozlash bevosita mahsulotlar eksportini oshirish bilan bog‘liq. Mamlakatimiz sanoat korxonalarida innovatsion boshqaruv samaradorligini oshirishda korxonaning strategik rivojlanish maqsadlarida innovatsion faoliyatga oid rivojlanish yo‘nalishlarini shakllantirish, innovatsiyalarni amaliyotga tabiiq etish bo‘yicha tegishli chora-tadbirlarni ishlab chiqish maqsadga muvofiq. Bunda innovatsion boshqaruv maqsadlari shakllantirishda yuqori samaradorlikka erishish bilan bir qatorda, korxonaning innovatsion rivojlanishining barqarorligini ta‘minlash uchun zamin yaratadi.

Kalit so‘zlar: eksport salohiyati, sanoat korxonalarini, statistik ma‘lumotlar, investitsiya, raqobatbardosh korxonalar, raqamli iqtisodiyot

Аннотация: Развитие промышленного производства в нашей стране, формирование новых отраслей промышленности, модернизация промышленных предприятий и их перевооружение напрямую связаны с увеличением экспорта продукции. В целях повышения эффективности инновационного менеджмента на промышленных предприятиях нашей страны целесообразно в целях стратегического развития предприятия разработать направления развития, связанные с инновационной деятельностью, разработать соответствующие меры по реализации инноваций. Помимо достижения высокой эффективности формирования целей инновационного управления, это создает основу для обеспечения устойчивости инновационного развития предприятия.

Ключевые слова: экспортный потенциал, промышленные предприятия, статистические данные, инвестиции, конкурентоспособные предприятия, цифровая экономика.

Abstract: The development of industrial production in our country, the formation of new industrial sectors, the modernization of industrial enterprises and their re-equipment are directly related to the increase in the export of products. In order to increase the effectiveness of innovative management in the industrial enterprises of our country, it is appropriate to develop the directions of development related to innovative activities for the purposes of the strategic development of the enterprise, to develop appropriate measures for the implementation of innovations. In addition to achieving high efficiency in the formation of innovative management goals, it creates a basis for ensuring the stability of the innovative development of the enterprise.

Key words: export potential, industrial enterprises, statistical data, investment, competitive enterprises, digital economy

Kirish. Mamlakat iqtisodiyotining barqaror o‘shishi va uning jahon bozoriga kirib borishini ta‘minlovchi asosiy omillardan biri mamlakat eksport salohiyati hisoblanadi. Shu sababli ham rivojlangan va rivojlanayotgan har bir mamlakat o‘z daromadini yuksaltirish va valyuta oqimini ko‘paytirish maqsadida eksport hajmini oshirishga harakat qiladi. O‘z navbatida bu maqsadga erishishda mamlakat barcha imkoniyatlardan foydalangan holda tovar va xizmatlar ishlab chiqarish hamda bozorga taklif qilishni ko‘paytirishga harakat qiladi. Mamlakatimizda keyingi yillarda amalga oshirilayotgan islohotlar sharoitida sanoat korxonalarining raqobatbardoshligini oshirish, bozor talablariga mos va eksportbop mahsulotlari ishlab chiqarishni rag‘batlantirishga alohida e‘tibor qaratilmoqda. Sanoat mahsulotlarining hajmi oshishi, xizmat ko‘rsatish sohasining rivojlanishi bir necha barobarga o‘smoqda. Masalan, avvallari davlatimizning eksport salohiyati 2-3 milliarddan 5-6 milliard dollargacha bo‘lgan bo‘lsa, so‘nggi yillarda 20 milliard dollardan ortgani, tashqi savdoning esa 50 milliard dollardan oshgani O‘zbekistonning sanoat salohiyati o‘sayotganidan darak beradi. 2022–2026 yillarga mo‘ljallangan yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasida, Respublikaning eksport salohiyatini oshirish orqali 2026 yilda respublika eksport hajmlarini 30 milliard AQSH dollariga yetkazish bilan bog‘liq ustuvor maqsad va vazifalar belgilab berilgan. Mazkur vazifalarning samarali ijrosini ta‘minlash respublikamiz sanoat korxonalarida eksportbop mahsulotlar ishlab chiqarishni tashkil etish va rivojlantirish bo‘yicha ilmiy taklif hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqishni talab

etadi.

Adabiyotlar tahlili. Qo‘yilgan muammo bo‘yicha milliy va xorijiy adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatdiki, ushbu masalaning turli qirralari bo‘yicha xorij va mahalliy olimlar tomonidan ko‘plab tadqiqotlar olib borilganligi va borilayotganligi va tadqiq etilganligini kuzatishimiz mumkin bo‘ladi. Jumladan, xorijlik olimlar E.S.Raynert, J.S.Goldstein, R.Hausmann, D. Rodrik, mintaqalarning tashqi iqtisodiy faoliyati, sanoat va qishloq xo‘jaligi mamlakatlari eksport strategiyalari bo‘yicha tadqiqot olib borishgan bo‘lsa, O‘zbekiston olimlari Sh.X.Nazarov, A.N.Samadov, A.M.Sadikov, S.Sh.To‘rabekov, N.Sirajiddinov, B.K.G‘oyibnazarovlar tomonidan tashqi savdo operatsiyalarini liberallashtirish va respublika hududlari, milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirishning ustuvor yo‘nalishlari bo‘yicha tadqiqot olib borishgan. O‘rganilgan adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatdiki, yuqoridagi mualliflar tomonidan korxonalarda eksportbop mahsulotlar ishlab chiqarish va u orqali ularning eksport potentsialni oshirish muammolariga e‘tibor qaratishgan. Bundan tashqari, Ilyosov A. (2020) raqamli iqtisodiyotda raqamli ishlab chiqarish va sanoat mahsulotlarini eksport qilishdagi ayrim muammolarga e‘tibor qaratilgan; Kurpayanidi K., Ilyosov A.(2020) mamlakatimiz eksport salohiyatini oshirish kontekstida raqamli texnologiyalardan sanoatda foydalanish muammolarini o‘rgandilar; Kurpayanidi K., Ilyosov A. (2020) raqamli iqtisodiyotda sanoat mahsulotlari eksportining rivojlanish istiqbollari o‘rganilgan; Ilyosov A.A.(2020) Sanoat mahsulotlari eksportining mamlakat va hududiy darajadagi tahlili asosida ayrim amaliy takliflar ishlab chiqilgani o‘rganilgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Ilmiy maqolani yozish jarayonida ilmiy tadqiqotni amalga oshirishning tizimli tahlil, induksiya va deduksiya, analiz va sintez, qiyosiy va selektiv tanlab tadqiq qilish, monografik tahlil va guruhlash usullari qo‘llanilgan. Shuningdek ushbu jarayonda davlat tadqiqot va statistik ma‘lumotlari rasmiy manbalardan olinib, taniqli iqtisodchi olimlarning iqtisodiyotni rivojlantirishda innovatsiyalarning roli bo‘yicha ilmiy nazariy qarashlari qiyosiy tahlil qilingan. Maqolada eksportni rivojlantirish yo‘nalishlari taklif etilgan jalb etish orqali sanoat korxonalarining salohiyati uning sotilmagan elementlarini eksport faoliyatiga, eksport salohiyatini rivojlantirish omillari o‘rganilib, uning zahiralari baholash usullari belgilangan.

Tahlil va natijalar. Mamlakat iqtisodiyotining barqarorligini ta‘minlashda barcha sohalar qatorida eksport salohiyatini oshirish va eksportyorlarga qulay

imkoniyatlar yaratish bugungi zamonning asosiy talabiga aylanmoqda. Eksportbob mahsulotlar ishlab chiqarish natijasida eksportning o'sishi muqarrar ravishda mamlakat va hududning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining omili sifatida eksport salohiyatining faollashishiga olib keladi, aholining real daromadlarini oshadi, bu esa aholining turmush sifatini yaxshilaydi va yuqori texnologiyalarning o'sishini tezlashtiradi, korxonalar tomonidan ilg'or texnologiyalardan faol foydalanishga turtki beradi. O'rganishlar shuni ko'rsatdiki, viloyatning eksport salohiyati oziq-ovqat mahsulotlari va ipak, paxta, kiyim aksessuarlari, to'qima matolar yoki qo'lda to'qilgan to'qima matolar ulushining ortishi hisobiga shakllanmoqda. Bu mintaqada agrosanoat kompleksini rivojlantirish tendentsiyasi, qishloq xo'jaligini qo'llab-quvvatlash bo'yicha joriy dasturlar bilan bog'liq. Ta'kidlash joizki, O'zbekistonda yiliga 20 million tonna meva-sabzavot yetishtiriladi. Lekin ularni sanoat usulida qayta ishlash darajasi qariyb 15 foiz bo'lib, shundan 7-8 foizi eksport qilinmoqda. Shunga asosan viloyat korxonalarida eksportbob mahsulotlar ishlab chiqarish va ularning eksport salohiyatini rivojlantirish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq deb o'ylaymiz:

davlat organlari eksportbob mahsulotlar ishlab chiqaruvchi korxonalar mahsulotlarini sotish bo'yicha ixtisoslashtirilgan ulgurji bozorlar, yarmarkalarni uyushtirish va ular faoliyatlarini tashkil qilishda ko'maklashishi;

eksportbob mahsulotlar ishlab chiqaruvchi korxonalar mahsulotlarini tashqi bozorlarga chiqarish, xaridorlarni izlash, shartnomalarni tayyorlash va tuzish, eksport operatsiyalarini amalga oshirish, eksport qiluvchilarni ehtimoliy xavf-xatarlardan ishonchli himoya qilish, shuningdek, xorijiy mamlakatlarning qonunchiligi bo'yicha talab etiladigan zarur litsenziyalar, sertifikatlar hamda boshqa ruxsatnomalarni olish va to'lashda yuridik, moliyaviy va tashkiliy xizmatlar ko'rsatilishini takomillashtirish;

mamlakat miqyosida eksport jarayonlarini sug'urtalash mexanizmini shakllantirish. O'zbekiston Respublikasida eksportga yo'naltirilgan korxonalar mahsulotlarining aksariyati o'rtacha eksport salohiyati darajasiga ega, shuning uchun ularga davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash, tashqi savdo infratuzilmasini takomillashtirish zarur.

Jahon amaliyoti shuni ko'rsatadiki, dunyo mamlakatlari iqtisodiyotida eksportga yo'naltirilgan siyosatni amalga oshirish, iqtisodiyotni rivojlantirish jarayoni uchun bir qator ijobiy ta'sirlarni yuzaga keltirishi bilan bog'liq:

eksportga yo'naltirilganlik tufayli mamlakat ichki bozorining bir yoqlamaliligi bilan

bog‘liq cheklovlar bartaraf etiladi;

valyuta tushumlarining barqaror kirib kelish mexanizmlari shakllantiriladi;

korxonalar xalqaro raqobatga kirishadi va bu esa xarajatlarni kamaytirish, mahsulot sifatini yaxshilash, yangi texnologiyalarni joriy etish uchun rag‘bat yaratadi;

eksportga yo‘naltirilgan mamlakatlar odatda nafaqat katta valyuta zaxiralariga ega, balki jahon kapital bozori resurslariga nisbatan oson kirish imkoniyatiga ega bo‘ladi;

Yuqoridagi tajriba natijalaridan ko‘rinib turibdiki, eksportning o‘shishi iqtisodiy o‘shishni rag‘batlantiradi. O‘shishning bunday manbai nafaqat iqtisodiyotning qolgan qismiga nisbatan multiplikativ ta‘sir ko‘rsatadi, balki o‘shishning to‘lov balansi muammolari bilan cheklanmasligi yoki to‘xtatilmasligini ta‘minlaydi, chunki qo‘shimcha import xajmini o‘shishini ta‘minlovchi to‘lov uchun zarur bo‘ladigan har qanday xorijiy valyutaga erishish imkoniyatini taqdim etadi.

Xulosa va takliflar. Xulosa qilib aytganda, mamlakat eksport salohiyatini yanada oshirish, jahon bozori talablariga javob beruvchi eksportbob mahsulotlar ishlab chiqaruvchi korxonalarni rivojlantirish yo‘li bilan mamlakat eksport tarkibini sifat va son jihatdan o‘zgartirish, yuqori qo‘shimcha qiymatga ega mahsulotlar ishlab chiqarish va xorijga sotishni rag‘batlantirishga qaratilgan milliy eksport siyosatini amalga oshirish hozirgi kunning asosiy vazifasi, deb hisoblaymiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Ilyosov, A. (2020). Some problems in digital production and export of industrial products in the digital economy// Economics and finance. 2020. №3. 175-182 p. ISSN 2010-9997
2. Kurpayanidi, K. I., & Ilyosov, A. A. (2020). Problems of the use of digital technologies in industry in the context of increasing the export potential of the country. ISJ Theoretical & Applied Science, 10 (90), 113-117. Doi: <https://dx.doi.org/10.15863/TAS>
3. Kurpayanidi, K. et al. (2020). The issue of a competitive national innovative system formation in Uzbekistan. E3S Web of Conferences. EDP Sciences, 2020. – T. 159. – C. 04024. DOI: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202015904024>
4. Ilyosov, A. (2021). etc.(2021). Prospects for the use of mechanisms based on the cluster approach in the development of exports of industrial products.
5. Ilyosov, A. A. (2020). Industrial and regional analysis of industrial production

and export in Uzbekistan. EPRA International Journal of Research and Development (IJRD), 5(10), 173-179.

6. Белокур О.С., Цветкова Г.С. (2021) Сценарии развития экспортного потенциала провинциального региона // Экономика, предпринимательство и право, (11(7)), 1689-1704.

7. Попова Е.А., Полунина Н.Ю. (2019) Интенсификация экспортного потенциала как фактор социально-экономического развития Воронежского региона // Экономические отношения.

8. Садыков А.М. (2019) Новая стратегия развития Узбекистана: формирование, приоритеты, реализация. Монография. – Ташкент.

9. Самадов А.Н. (2017) Иқтисодий янги босқичга олиб чиқиш муқаррар. Ўзбекистон иқтисодий ахборотномаси журналі, №2. 34-36 б

10. Sarimsakov D.X. Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati, 2021.

11. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari

---

Research Science and Innovation House